

ବିପ୍ଳବୀ ବୀର
ଚାନ୍ଦି ଖଣ୍ଡିଆ

ରାଜ୍ୟ ଜନଶିକ୍ଷା ସାଧନ କେନ୍ଦ୍ର,
ଓଡ଼ିଶା, ଭୁବନେଶ୍ୱର

ananta.mishra@gmail.com

ବିପ୍ଳବୀ ବୀର
ଚାନ୍ଦ ଖୁଣ୍ଟିଆ

ରାଜ୍ୟ ଜନଶିକ୍ଷା ସାଧନ କେନ୍ଦ୍ର, ଓଡ଼ିଶା
ଭୁବନେଶ୍ୱର

ବିପ୍ଳବୀ ବୀର ଚାଖି ଖୁଣ୍ଟିଆ

ଲେଖକ ପ୍ରଫେସର ରଜତ କୁମାର କର

ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶ ୧୯୯୯

ପ୍ରକାଶକ : ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ,
ରାଜ୍ୟ ଜନଶିକ୍ଷା ସାଧନ କେନ୍ଦ୍ର,
ଓଡ଼ିଶା, ଜନଶିକ୍ଷା ଭବନ, ୟୁନିଟ୍-୫,
ଭୁବନେଶ୍ୱର - ୭୫୧୦୦୧

ପ୍ରକାଶନ ସଂଖ୍ୟା : ଏସ୍.ଆର୍.ସି. ୨୭୮-୭୯/୯୮-୯୯

ମୁଦ୍ରଣ ସଂଖ୍ୟା ୧୦୦୦

ମୁଦ୍ରଣ : ମଡ଼ର୍ଣ୍ଣ ମିଡ଼ିଆ ସର୍ଭିସ୍, ୫୭୦, ବାୟାବାବାମଥା ରୋଡ଼,
ୟୁନିଟ୍ - ୯, ଭୁବନେଶ୍ୱର - ୭୨

ମୂଲ୍ୟ : ତିନି ଟଙ୍କା ମାତ୍ର

BIPLABI BIRA CHAKHI KHUNTIA

Written by Dr. Prof. Rajat Kumar Kar

1st. Edition 1999

Published by Director,
State Resource Centre for Adult Education, Orissa
Janasiksha Bhavan, Unit-5,
Bhubaneswar - 751001

Publication No S.R.C.- 278-79/98-99

No. of Copies

Printed 1000

Printed at Modern Media Service, 570, Bayababamatha Road,
Unit IX, Bhubaneswar -22

Price Rupees three only.

୧୯୪୭ ମସିହାରେ ଭାରତ ବର୍ଷକୁ ସ୍ୱାଧୀନତା ମିଳିଲା । ଦୁଇ
ଶହ ବର୍ଷ କାଳ ଏ ଦେଶକୁ ମାଡ଼ି ବସିଥିବା ଇଂରେଜ ଶାସକମାନେ
ଶେଷରେ ଏ ଦେଶ ଛାଡ଼ିଲେ ।

ସ୍ୱାଧୀନତାର ୫୦ ବର୍ଷ ପରେ ଏବେବି ଗୋରା ଶାସକମାନଙ୍କ
ଅତ୍ୟାଚାର ଓ ଦମନ ନୀତି କଥା ମନେ ପଡ଼େ । ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ ଭୋଗି
ଦେଶ ପାଇଁ ସର୍ବସ୍ୱ ତ୍ୟାଗ କରିଥିବା ଆମ ଦେଶର ବିପ୍ଳବୀମାନଙ୍କ
ପାଖରେ ମୁଣ୍ଡ ଆପେ ଆପେ ନଇଁଯାଏ । ଟାଣ୍ଟ ଖୁଝିଆ ଏହିପରି
ଜଣେ ବୀର ସତ୍ତାନ । ଭାରତରେ ସିପାହୀମାନେ କରିଥିବା ପ୍ରଥମ
ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମରେ ସେ ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ନେତା ଥିଲେ । ଭାରତର
ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରୁ ବୀର ପୁରୁଷମାନେ ଏ ସଂଗ୍ରାମରେ ଯୋଗ
ଦେଇଥିଲେ । ପୁରୀର ଟାଣ୍ଟ ଖୁଝିଆ ଏଥିରେ ଯୋଗଦେଇ ଓଡ଼ିଆ
ଜାତିର ଟେକ ରଖିଛନ୍ତି ।

ଇଂରେଜ ଜାତିର ଅନ୍ୟାୟ ଓ ଅବିଚାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରତିବାଦ କରିବା ପାଇଁ ସେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସେବା ପୂଜା ଛାଡ଼ି ପୁରୀରୁ ଝାନ୍ସୀ ଯାତ୍ରା କରିଥିଲେ । ଝାନ୍ସୀରେ ପହଞ୍ଚି ଝାନ୍ସୀରାଣୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀବାଇଙ୍କୁ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଲଢ଼ିବା ପାଇଁ ସେ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ସାହାଯ୍ୟ ସହଯୋଗ କରିଥିଲେ ।

ଏହି ସଂଗ୍ରାମର ବହୁ ଆଗରୁ, ୧୮୧୭ରେ ଆମ ଓଡ଼ିଆ ବୀରମାନେ ବକ୍ସି ଜଗବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଆଗୁଆ କରି ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଦ୍ରୋହ କରିଥିଲେ । ଆଜି ଆମେ ବୁଝୁଛୁ ଯେ, ତାହା ଥିଲା ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇଁ ପ୍ରଥମ ସଂଗ୍ରାମ । ଆମ ଓଡ଼ିଆ ପୁଅମାନେ ପ୍ରଥମେ ଖଣ୍ଡା ଉଠାଇ ଗୋରା ସରକାରଙ୍କୁ ଭୟଭୀତ କରିଥିଲେ ।

୧୮୫୭ ସିପାହୀ ବିଦ୍ରୋହର ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ସମ୍ବଲପୁରରେ ବିପ୍ଳବ କରିଥିଲେ ବୀର ସୁରେନ୍ଦ୍ର ସାଏ । ବକ୍ସି ଜଗବନ୍ଧୁ ଓ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ସାଏଙ୍କ ପରେ ଡାଣ୍ଟ ଖୁଣ୍ଟିଆ ଆମ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଟେକ ରଖି ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବାହାରି ପଡ଼ିଥିଲେ ।

ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଚନ୍ଦନ ବେଶ ବେଳେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ନାମ ଚନ୍ଦନ ବୋଲି ରଖାଯାଇଥିଲା । ସେ ପିଲାଦିନେ ବହୁତ ଦୁଷ୍ଟ ଥିଲେ । ଆନନ୍ଦ ବଜାରରେ ମହାପ୍ରସାଦ ବିକାଳିକଠାରୁ ସବୁଦିନ ମହାପ୍ରସାଦ ଚାଖୁ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ଲୋକେ ଡାଣ୍ଟ ବୋଲି ଡାକୁଥିଲେ । ଏଇଥିପାଇଁ ତାଙ୍କର ନାଁ ଡାଣ୍ଟ ଖୁଣ୍ଟିଆ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା ।

ତାଙ୍କ ପୂର୍ବ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ପୁରୀ ରାଜା ହଜୁରୀ ଉପାଧି ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ଏହି ସମୟ ବଳରେ ଘାଟମାନଙ୍କରେ ତାଙ୍କଠାରୁ କେହି ପଇସା କଉଡ଼ି ନେଉ ନଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ହଜୁର ବୋଲି ସମ୍ମାନ କରିବାକୁ ଗଜପତିଙ୍କ ହୁକୁମ ଥିଲା ।

ହଜୁରୀ ଚନ୍ଦନ ଖୁଣ୍ଟିଆ ନାମ ଅପେକ୍ଷା ଚନ୍ଦନ ହଜୁରୀ ଓ ଚାଖୁ ଖୁଣ୍ଟିଆ ନାମରେ ସେ ବେଶି ପରିଚିତ ଥିଲେ । ଖୁଣ୍ଟିଆ ଭାବେ ସେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସେବାକାରୀ । ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସେବକ ଭାବେ ସେ ଯେଉଁ ଜଣାଣ ରଚନା କରିଛନ୍ତି, ତାହା ସାରା ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।

“ନନ୍ଦ-ନନ୍ଦନ ଶ୍ରୀ ଚରଣାରବିନ୍ଦେ
ଚନ୍ଦନ ହଜୁରୀ ଭଜେ ।”

ଏହି ଗୀତ ଆଜିବି ବହୁଭକ୍ତ ଗାୟକଙ୍କ କଣ୍ଠରୁ ଶୁଣିବାକୁ
ମିଳିଥାଏ ।

ଏହାର ଶବ୍ଦ ଯୋଜନା ଅତି ସୁନ୍ଦର । ପ୍ରତି ପଦରେ ଭକ୍ତିର
ଜହରୀ ଖେଳୁଛି । ପ୍ରଥମ ପଦରେ ଅଛି -

“ଚକାନୟନକୁ ପତିତ କେହି
ତକାଇ ଖର ନିଃଶ୍ୱାସ ପକାଇ
ତକା ପକାଇ ଗରୁଡ଼ ପଛରେ
ବକାରି ମୋ ଆର୍ତ୍ତ, ଶୁଣ ସଦୃରେ ହେ
ତକ୍ତା ବାଜୁଛି ମହିମା ହେ
ଠକାର କରି କର୍ଣ୍ଣେ ଗିର ନ ଶୁଣ ହେ
କାହିଁକି ବିଚିତ୍ର କର୍ମା ହେ ।”

କବି ଯଦୁମଣିଙ୍କର ଏକ ରଚନା ଓ ଚନ୍ଦନ ହଜୁରୀଙ୍କ ଏହି
ଜଣାଣରେ ଭାଷା ଓ ଭାବ ମଧ୍ୟରେ କିଛି ମେଳ ଖାଉଛି । ତେଣୁ ଏହା
ଯଦୁମଣିଙ୍କର ରଚନା ହୋଇପାରେ ବୋଲି ଅନେକେ ମନେ କରନ୍ତି ।

ପୁଣି ଚନ୍ଦନ ହଜୁରୀ ଲେଖୁଛନ୍ତି -
“କରୀ, ହରିଣୀ, ଦ୍ରୋପଦୀ ବିପରି
ହରି ହରିଛ ପରା. ଡେରି ଶୁତି ।

ଦରିଦ୍ର ସୁଦାମାକୁ କୋଟିନିଧି
 ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଦେଲ କୃପା ବାରିଧି ହେ
 ଧରି ଯା ମହିମା ଚିରେ ହେ ।
 ସରି ତ ଯାଉଛି ! ହରି ଆଉ ଥରେ
 ନ ଚାହିଁଲେ କୃପା ନେତ୍ରେ ହେ ।
 ଆଜାନୁ-ବାହୁ ! ପତିତ ଜଣେ
 ଅଜ୍ଞାନକୁ ବଳି ସହସ୍ର ଗୁଣେ ।
 ଲଜ୍ଜା ହରି ନ ତାରିଲେ ନିକର
 ଧୂଜା ଚକ୍ରରୁ ବହନ ଉତାର ହେ ।
 ମଜ୍ଜାରେ ମୁଁ ଏହା ଭାବେହେ
 ବଜାଇ ଜୟ ଆର୍ତ୍ତତ୍ରାଣ ତିଷ୍ଠିମ
 ହଜାଇ ଦେଉଛି ଏବେ ହେ ।”

ଉପରୋକ୍ତ ରଚନାରେ କବି ଯଦୁମଣିଙ୍କ ପ୍ରଭାବ ଆଭାସରେ ।
 ଜଣାଣର ଶେଷ ପଦଟି କବି ସିପାହୀ ବିଦ୍ରୋହ ସମୟରେ ଲେଖିଥିବା
 ସମ୍ଭବ ।

କବି ଲେଖିଛନ୍ତି -

“ଧୂଆମାଳ ବୁଝା ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ରାହୁ
 ଚଣ୍ଡାଳ ଗ୍ରାସୁଅଛି ଚାହୁଁ ଚାହୁଁ ।”

ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କଠାରେ ନିଜକୁ ସମର୍ପଣ କରିଥିବା ଏପରି ଜଣେ
 ସେବକ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରତିବାଦ କରିବାକୁ

ଅଣ୍ଟା ଭିଡ଼ିଥିଲେ । ଇଂରେଜମାନଙ୍କୁ ଘୃଣା କରୁଥିଲେ । ଏହି କଥା ତାଙ୍କ ଜଣାଣ ଭିତରେ ଫୁଟି ଉଠିଥିଲା ।

ଇଂରେଜମାନେ ଚିଲିକା ପାର ହୋଇ ବ୍ରହ୍ମଗିରି ବାଟେ ପ୍ରଥମେ ପୁରୀରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲେ । ପୁରୀରେ ପ୍ରବେଶ କଲାବେଳେ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରର ପଣ୍ଡାମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ସ୍ବାଗତ କରିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ବିଶ୍ବାସ ଥିଲା ଯେ, ମରହଟ୍ଟା ବେଳରେ ହେଉଥିବା ମନ୍ଦିରର ବିଶୁଦ୍ଧିକା ଇଂରେଜ ଅମଳରେ ଚାଲିଯିବ ।

ଇଂରେଜମାନେ ମନ୍ଦିରରେ ବେଶି ହସ୍ତକ୍ଷେପ ନକଲେ ହେଁ, ଇଂରେଜ ପାତ୍ରୀମାନେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ବିଷୟରେ ବହୁ ଅପପ୍ରଚାର କରୁଥିଲେ । ଚନ୍ଦନ ହଜୁରୀ ମଧ୍ୟ ଏଥିପାଇଁ ଘୋର ଅସ୍ବଚ୍ଛୁ ଥିଲେ ।

ତାଙ୍କ ସମୟରେ ଗଜପତି ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବ ବଡ଼ ଖେମୁଣ୍ଡି ରାଜାଙ୍କ ପୁଅଙ୍କୁ ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର କରିଥିଲେ । ନାବାଳକ ରାଜାଙ୍କୁ ଦିବ୍ୟସିଂହ ଦେବ ବୋଲି ନାମ ଦିଆଗଲା । ତାଙ୍କ ଚରଫରୁ ରାଜମାତା ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ଦେବୀ ମନ୍ଦିର ପରିଚାଳନା କଲେ ।

ରାଜମାତାଙ୍କୁ ଇଂରେଜ କଲେକ୍ଟର ବିଭିନ୍ନ କୈଫିୟତ ମାରୁଥିଲେ ଓ ଧମକ ଦେଉଥିଲେ । ଚନ୍ଦନ ହଜୁରୀ ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ସେବାୟତ ଭାବେ ରାଣୀଙ୍କର ସହାୟକ ଥିଲେ । ଇଂରେଜ ଶାସକଙ୍କର ରାଣୀଙ୍କ ପ୍ରତି ଏଭଳି ବ୍ୟବହାରର ସେ ପ୍ରତିବାଦ କରୁଥିଲେ ।

ସେତେବେଳେ ଇଂରେଜମାନେ ଗୋଟିଏ ଆଇନ୍ କରିଥିଲେ । ସେ ଆଇନ୍ ଅନୁସାରେ ରାଜାମାନଙ୍କୁ ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ

ମନା କରାଯାଇଥିଲା । ତେଣୁ ଆଧୁନିକ ରାଜା ବା ରାଣୀଙ୍କ ରାଜ୍ୟକୁ ଇଂରେଜ ସରକାର ନିଜ ଦଖଲକୁ ନେଇ ଯାଉଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳେ ପୁରୀ ରାଜାଙ୍କର ରାଜ୍ୟ ନଥିବାରୁ ସେ ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରିପାରିଲେ ।

ସମ୍ବଲପୁରରେ ରାଜା ନାରାୟଣ ସିଂ ମରିଯିବାରୁ ତାଙ୍କ ରାଣୀଙ୍କୁ ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ମନା କରାଗଲା । ଏହା ଫଳରେ ସମ୍ବଲପୁର ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଦଖଲକୁ ଆସିଲା । ରାଜବଂଶୀୟ ବୀରଙ୍କର ସିଂହାସନ ଉପରେ ଦାବି ଥିଲା । ତାକୁ ଇଂରେଜମାନେ ମାନିଲେ ନାହିଁ । ଏହା ଯୋଗୁଁ ସମ୍ବଲପୁରର ଭାଗ୍ୟରବି ତୁରିଗଲା । ଏ ସବୁ ଖବର ଥିଲା ଚନ୍ଦନ ହଜୁରୀଙ୍କ ପାଖରେ । ବକ୍ସି ଜଗବନ୍ଧୁଙ୍କ ପାଇକ ବିଦ୍ରୋହ କଥା ତାଙ୍କ ମନରୁ ଲିଭି ନ ଥିଲା ।

ବେଘାର କରୁ କରୁ ଗୋରା ବଣିକମାନେ ଶାସକ ହୋଇଗଲେ । ଏ କଥା ତାଙ୍କୁ ଭଲ ଲାଗୁ ନ ଥିଲା । ବଣିଜ କରିବାକୁ ଆସିଥିବା ଇଷ୍ଟ-ଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀର ବଡ଼ ବଡ଼ିଆମାନେ ରାଜା ରାଜୁଡ଼ାଙ୍କଠାରୁ ନାନା କୌଶଳ କରି ଶାସନ କ୍ଷମତା ଛଡ଼ାଇ ନେଲେ । ଯୁଦ୍ଧ କରି ଏବଂ ନାନା କୌଶଳରେ ଛଡ଼େଇ ନେଇଥିବା ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଶାସନ କରିବା ପାଇଁ ଇଂରେଜମାନେ ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ଶାସକ ନିଯୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ କୁହାଗଲା ବଡ଼ଲାଟ ବା ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଜେନେରାଲ୍ । ସେମାନେ କଲେବଜେ କୌଶଳେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବଢ଼େଇବାରେ ଲାଗିଲେ । ତେଲହାଉସି ବୋଲି ଜଣେ ବଡ଼ଲାଟ ଗୋଟିଏ କଡ଼ା ଆଇନ୍ ତିଆରି କରିଥିଲେ ।

ରାଜାମାନେ ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରିପାରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଏହି ଆଇନରେ ଥିଲା ।

ସାରା ଭାରତରେ ମରହଟ୍ଟା ରାଜାମାନେ ଚାଣୁଆ ଥିଲେ । ସେମାନେ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ସହ ଯୁଦ୍ଧ କରୁଥିଲେ । ଶେଷରେ ସେମାନେ ବି ହାର୍ ମାନିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ନେତା ପେଶ୍ୱା ବାଜିରାଓ ରାଜ୍ୟ ହରାଇ ପେନ୍ସନ୍ ପାଇଲେ । ତାଙ୍କୁ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରରୁ ଆଣି ଗୋରା ସରକାର ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶରେ ବିଠୁର ବୋଲି ଗୋଟିଏ ଛୋଟିଆ ଜମିଦାରୀ ଦେଲେ । ବାଜି ରାଓଙ୍କର ପିଲାପିଲି ନ ଥିଲେ । ସେ ନାନା ସାହେବଙ୍କୁ ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର କରିବାକୁ ଚାହିଁଥିଲେ । ନାନାସାହେବ ଥିଲେ ଜଣେ ସୁଯୋଗ୍ୟ ପୁରୁଷ । ଏଥିପାଇଁ କିନ୍ତୁ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କଠାରୁ ଅନୁମତି ମିଳିଲା ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେ ଜମିଦାରି ହରାଇଲେ ।

ଠିକ୍ ଏତିକିବେଳେ ଝାନ୍ସୀ ରାଜା ଗଙ୍ଗାଧର ରାଓ ଅଳ୍ପ ବୟସରେ ମରିଗଲେ । ସେତେବେଳକୁ ଝାନ୍ସୀ ରାଣୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀବାଇଙ୍କୁ ମାତ୍ର ୨୧ ବର୍ଷ । ମରିବା ଆଗରୁ ଗଙ୍ଗାଧର ପୋଷ୍ୟ ପୁତ୍ର କରିବା ପାଇଁ ଅନୁମତି ମାଗିଥିଲେ । ସେ ମଲାପରେ ତାଙ୍କ ରାଣୀ ମଧ୍ୟ ପୋଷ୍ୟ ପୁତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରିବା ପାଇଁ ଚାହିଁଲେ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ କଥା ଇଂରେଜ ସରକାର ମାଗିଲେ ନାହିଁ । ଝାନ୍ସୀ ରାଣୀ ସରକାରଙ୍କ ବିନା ଅନୁମତିରେ ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ଗ୍ରହଣ କଲେ ।

ସେହି ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ରର ବ୍ରତ ଘରେ ନିଜ ପାଣ୍ଠିରୁ ଲକ୍ଷେ ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବାକୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀବାଇ ଚାହୁଁଥିଲେ । ଏଥିପାଇଁ ଇଂରେଜ ସରକାର ଅନୁମତି ଦେଲେ ନାହିଁ । ରାଣୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀବାଇଙ୍କୁ ବଡ଼ ଅପମାନ ଲାଗିଲା ।

ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଚକ୍ରାନ୍ତ ଯୋଗୁଁ ନାନା ସାହେବ ଦାଣ୍ଡର ଭିକାରୀ ହୋଇଗଲେ । ଏବେ ରାଣୀଙ୍କର ସବୁଥାଉ ବି କିଛି ନାହିଁ । ଏଭଳି ଅପମାନ ସହି ହେବ ନାହିଁ । ଏହି ଅପମାନର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବା ପାଇଁ ରାଣୀ ଚାହିଁଲେ ।

ଝାନ୍ସୀ ରାଣୀଙ୍କ ପିତା ମୋର ପତ୍ନୀ ଥିଲେ ପେଶ୍ୱାଙ୍କ ଦେଫ୍ତାନ । ପେଶ୍ୱାଙ୍କ ପାଖକୁ ଚାଖୁ ଖୁଣ୍ଟିଆ ତାଙ୍କ ପିଲାଦିନେ ବାପା ରଘୁନାଥ ଖୁଣ୍ଟିଆଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଯାଉଥିଲେ । ସେଠି ପେଶ୍ୱାଙ୍କ ଦେଫ୍ତାନ ମୋର ପତ୍ନୀଙ୍କ ଝିଅ ମନୁବାଇ ଓ ପେଶ୍ୱାଙ୍କ ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ନାନାସାହେବଙ୍କ ସହ ଖଣ୍ଡା ଖେଳ ଓ ଘୋଡ଼ା ଚଢ଼ାରେ ଯୋଗ ଦେଉଥିଲେ । ଝାନ୍ସୀ ରାଜା ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କର ପ୍ରଥମ ସ୍ତ୍ରୀ ମରିଗଲେ । ଚାଖୁ ଖୁଣ୍ଟିଆଙ୍କ ବାପା ଗଙ୍ଗାଧର ରାଓଙ୍କର ମଧ୍ୟ ପତ୍ନୀ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟସ୍ଥତାରେ ଗଙ୍ଗାଧର ମନୁବାଇଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ ।

ବିବାହ ପରେ ମନୁବାଇଙ୍କ ନାମ ହେଲା ଲକ୍ଷ୍ମୀବାଇ । ବିବାହ ପରେ ସେ ଝାନ୍ସୀ ରାଜାଙ୍କୁ ଧରି ପୁରୀ ଯାଇଥିଲେ । ନିଜର ବିପଦ ବେଳେ ସେ ନାନାସାହେବ ଓ ଚନ୍ଦନ ହଜୁରୀଙ୍କୁ ମନେ ପକେଇଲେ । ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଭକ୍ତ ସିପାହୀମାନଙ୍କୁ ଏକଜୁଟ କରି ଗୋରା ସରକାରଙ୍କ

ସଙ୍ଗେ ଲଢ଼ିବାକୁ ସେ ଚାହିଁଥିଲେ । ସିପାହୀମାନଙ୍କ ପକ୍ଷା ଚାଖୁ ଖୁଣ୍ଟିଆ ଏ କାମ ପାଇଁ ଠିକଣା ଲୋକ ବୋଲି ସେ ମନେ କଲେ ।

ତାଙ୍କଠାରୁ ଡିଠି ନେଇ ଜଣେ ବିଶ୍ୱାସୀ ଲୋକ ଚାଖୁ ଖୁଣ୍ଟିଆଙ୍କ ପାଖରେ ପୁରୀରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ବିବାହ ସମୟରେ ଚାଖୁଙ୍କ ବାପା ରଘୁନାଥ ହଜୁରୀ ରାଣୀଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଦୁର୍ଗା ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଇଥିଲେ । ରାଣୀ ସେହି ମୂର୍ତ୍ତିଟି ହଜୁରୀଙ୍କ ପାଖକୁ ପଠାଇ ଦେଇଥିଲେ ନିୟମିତ ପୂଜା କରିବା ପାଇଁ । ସେହି ମୂର୍ତ୍ତିଟି ଏବେ ମଧ୍ୟ ହଜୁରୀଙ୍କ ଘରେ ଅଛି ବୋଲି ଶୁଣାଯାଏ ।

ଚାଖୁ ଖୁଣ୍ଟିଆ ରାଣୀଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଠିକ୍ କଲେ । ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ସୁନ୍ଦରମଣିଙ୍କ ବୟସ ଖୁବ୍ ଅଳ୍ପ ଥିଲା । ଘର ଛାଡ଼ି କିପରି ଝାନ୍ସୀ ଯିବେ ସେ କଥା ସେ ଚିନ୍ତା କଲେ । ସେ ସବୁ ଦାୟିତ୍ୱ ନିଜ ବିଧବା ପିତୃସୀ ପାରୀ ନାନୀଙ୍କ ହାତରେ ଦେଇ ଝାନ୍ସୀ ଯିବାକୁ ଠିକ୍ କଲେ । ସୁନ୍ଦରମଣି ପିଲାଲୋକ । ସେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିବାକୁ ରାଜି ନଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ପାରୀ ନାନୀ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସାହସ ଦେଲେ । ଲକ୍ଷ୍ମୀବାଇଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ହଜୁରୀଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିବାକୁ ସେ ସୁନ୍ଦରମଣିଙ୍କୁ ରାଜି କରାଇଥିଲେ ।

ଚାଖୁଙ୍କୁ ସବୁବେଳେ ଜଗନ୍ନାଥ ସାହା । ତାଙ୍କୁ ନୀଳଚକ୍ର ସବୁବେଳେ ଆତୁଆଳ କରି ରଖିଛି । ଏକଥା ସୁନ୍ଦରମଣିଙ୍କୁ ବୁଝେଇଲେ ପାରୀନାନୀ । ସତରେ ଖୁଣ୍ଟିଆଙ୍କ ଦେହରେ ଥିଲା ଭୀମର ବଳ । ସେ

କୁଣ୍ଡି କସରତରେ ଅନେକ ମଲ୍ଲୁକୁ କଟାଡ଼ି ଦେଇ ପାରୁଥିଲେ । ଦେଶର
 ବିଭିନ୍ନ ଜାଗାରେ ତାଙ୍କୁ ଜଗନାଥଙ୍କ ପଣ୍ଡା ବୋଲି ସମସ୍ତେ ଚିହ୍ନିଥିଲେ ।
 କେତେକ ତାଙ୍କୁ ପଲଟଣ ପଣ୍ଡା ବୋଲି ଡାକୁଥିଲେ । ଆଉ କେତେକ
 ତାଙ୍କୁ ‘ତୀର୍ଥ ଗୁରୁଜୀ’ ବୋଲି ମଧ୍ୟ ଡାକୁଥିଲେ । ଥରେ ସେ ଗୋଟିଏ
 ହାତରେ ରଥର ଚକ ଟେକି ନିଜ ବଳର ପରୀକ୍ଷା ଦେଇଥିଲେ ।
 ଝାନ୍ସୀ ରାଣୀଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ସେ ଅଣ୍ଟା ଭିଡ଼ିଲେ ।

ଝାନ୍ସାରେ ପହଞ୍ଚିବା ପରେ ଠିକ୍ ହେଲା ଯେ, ଝାନ୍ସା ରାଣୀ, ନାନା ସାହେବ ଏବଂ ତାନ୍ତିଆ ଟୋପି ସିପାହୀମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଲଢ଼ିବେ । ତା'ର ଗୁରୁଜୀ ହଜୁରୀ ହେବେ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ।

ସେତେବେଳେ ସିପାହୀ ବିଦ୍ରୋହର ବେଳ । ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଥିବା ସିପାହୀମାନଙ୍କୁ ବନ୍ଧୁକ ଫୁଟାଇଲା ବେଳେ ତାହାର ତୋଟାକୁ ଦାନ୍ତରେ କାମୁଡ଼ିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା । ଏହି ତୋଟା ଉପରେ ଗୋରୁ ଓ ଘୁଷୁରିର ଚର୍ବି ବୋଳାଯାଇଛି ବୋଲି ଗୋଟିଏ ଜନରବ ସୈନ୍ୟଛାଉଣୀରେ ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇଥିଲା । ତେଣୁ ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନ ସିପାହୀମାନେ ଜାତି ଯିବା ଡରରେ ବନ୍ଧୁକ ଫୁଟାଇବାକୁ ରାଜି ହେଲେ ନାହିଁ । ସରକାର ସିପାହୀମାନଙ୍କୁ ଯେତେ ଡରାଇ ଧମକ ଦେଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ । ସେମାନେ ସରକାରଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଦ୍ରୋହ କଲେ ।

ହଜୁରୀ ଏହି ବିଦ୍ରୋହର ସୁବିଧା ନେଲେ । ରାଣୀଙ୍କ ବାଉଁଶ ନେଇ ସେ ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶ ଗଲେ । ଲୁଟି ଛପି ଭବାନୀ ମନ୍ଦିରରେ ନାନା ସାହେବଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ କଲେ । ଇଂରେଜଙ୍କୁ ତଡ଼ିବା ପାଇଁ ନାନା ଯୋଗାଯୋଗ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ତାନ୍ତିଆ ଟୋପିଙ୍କ ସହ ମଧ୍ୟ ହଜୁରୀ କଥା ଭାଷା ଚଳେଇଲେ । ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ନେତା ଓକିଲ ଆଜମୋଲ୍ଲା ଖାଁଙ୍କ ସହ ତାଙ୍କର ଯୋଗାଯୋଗ ଥିଲା । ସବୁ ବିଦ୍ରୋହୀ ଦିଲ୍ଲୀ ସମ୍ରାଟ

ବାହାଦୁର ଶାହାଙ୍କୁ ମାନୁଥିବାରୁ ତାଙ୍କି ତାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସାକ୍ଷାତ କରିଥିଲେ । ଏହିପରି ଯୋଗସୂତ୍ର ରକ୍ଷା କରି ସେ ଇଂରେଜଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ପରେ ପୁରୀରେ ନଜରବନ୍ଦୀ ଥିବାବେଳେ ତାଙ୍କୁ ଏବିଷୟରେ ବହୁତ ଜେରା କରାଯାଇଥିଲା ।

ତାଙ୍କୁ ଥିଲେ ଝାନସୀ ରାଣୀଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ପରାମର୍ଶଦାତା । ଏଥିରେ ଈର୍ଷ୍ୟା କରି ଠାକୁର ଲାଲାଜୀ ବୋଲି ଜଣେ ଲୋକ ରାଣୀଙ୍କ ସହ କପଟ କଲେ । ସେ ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା କରି ମୂଳ ଦୁର୍ଗ ଦୁଆର ଖୋଲି ଦେଲେ । ବିପଦ ଆଶଙ୍କା କରି ରାଣୀ ଆଗରୁ ଦୁର୍ଗ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଯାଇଥିଲେ । କ୍ୟାପ୍ଟେନ୍ ସ୍କିନର ଝାନସୀ ଦଖଲ କଲେ ।

ରାଣୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀବାଉଙ୍କର ଦୁଇ ଜଣ ପ୍ରଧାନ ସହଯୋଗୀ ଥିଲେ । ସେମାନେ ହେଲେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେଶମୁଖ ଓ ଖୋଦା ବକ୍ସ । ୧୮୫୮ ମସିହା ମାର୍ଚ୍ଚ ୨୩ ତାରିଖରେ ଇଂରେଜମାନେ ଝାନସୀ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ । ଦୁଇଶହ ତୋପ ଓ କୋଡ଼ିଏ ହଜାର ସୈନ୍ୟ ନେଇ ତାନ୍ତିଆ ଟୋପି ଆସିବେ ବୋଲି ଖବର ଦେଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଠିକ୍ ସମୟରେ ଆସିପାରିଲେ ନାହିଁ । ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟକୁ ସେ ବାଟରେ ଧରା ପଡ଼ିଗଲେ । ରାଣୀଙ୍କ ପିତା ମୋର ପତ୍ର ଯୁଦ୍ଧ କରୁ କରୁ ଧରା ପଡ଼ି ପ୍ରାଣ ଦେଲେ ।

ଗୋଆଲିଅର ରାଜାଙ୍କଠାରୁ ରାଣୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀବାଉ ସାହାଯ୍ୟ ମାଗିଥିଲେ । ଗୋଆଲିଅରର ମରହଟ୍ଟା ରାଜା ସିଂହିଆ ସାହାଯ୍ୟ

ଦେବାକୁ ପ୍ରଥମେ ରାଜି ହୋଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଇଂରେଜମାନଙ୍କୁ ଡରି
ସେ ପରେ ଏଥିପାଇଁ ପଛଇଲେ । ତାଙ୍କ ଦେବାନ୍ ଦିନକର ରାଓଙ୍କୁ
ଇଂରେଜମାନେ ହାତ କରିସାରିଥିଲେ ।

ରାଣୀ ଗୋଆଲିଅର ପାଖାପାଖି ଅଞ୍ଚଳରେ ଗୋରା ବାହିନୀ
ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ । ଛଦ୍ମବେଶରେ ଚନ୍ଦନ ହଜୁରୀ ସାଧୁ ଗଙ୍ଗା ଦାସ
ନାମରେ ସେହିଠାରେ ଲୁଚି ରହିଥାନ୍ତି । ଝାନ୍ସୀ ରାଣୀଙ୍କ ଘୋଡ଼ା
ପାଣି ଦେଖି ହଠାତ୍ ଅଟକି ଗଲା । ରୋଜ୍ ସାହେବଙ୍କ ଗୁଳିରେ ରାଣୀ
ପ୍ରାଣ ଦେଲେ । ଚନ୍ଦନ ହଜୁରୀଙ୍କ ହାତରୁ ମହାପ୍ରସାଦ ଓ ପାଣି ପାଇ
ସେ ଆଖି ବୁଜିଲେ ।

ଜଳନ୍ତା ଜୁଇରେ ଶୋଇଲେ ଭାରତର ବାୟୁଶୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀବାଇ ।
ତାନ୍ତିଆ ପାଇଲେ ଫାଶୀ । ନାନା ସାହେବ ହେଲେ ନିଖୋଜ । ସଠିକ୍
ବିବରଣୀ ଜାଣି ପାରିଲେ ନାହିଁ ହଜୁରୀ । ଯାହା ହେଉ, ତାଙ୍କର ଶେଷ
ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ ବାହାଦୁର ଶାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା ହୋଇଗଲା ।

ବାହାଦୁର ଶାହାଙ୍କ ନାମରେ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ
ବିଦ୍ରୋହ ଚାଲିଲା । ବାହାଦୁର ଶାହାଙ୍କର ରାଜ୍ୟଟି ଥିଲା କେବଳ
ଦିଲ୍ଲୀର ଜାଲକିଲ୍ଲା ଦୁର୍ଗ । ଦୁର୍ଗ ବାହାରେ ତାଙ୍କ ରାଜୁତି ନଥିଲା ।
ତଥାପି ସିପାହୀମାନେ ତାଙ୍କୁ ସମ୍ରାଟ ବୋଲି ମାନୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର
ଦୁଇ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ହତସନ୍ ସାହେବ ଗୁଳି କରି ମାରିଦେଇଥିଲେ । ପୂର୍ବରୁ

ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟମାନେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କୁ ବଣିଜ କରିବା ପାଇଁ ଅନୁମତି ଦେଇଥିଲେ । ତାହାରି ଫଳ ଏବେ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ ବାହାଦୁର ଶାହା ପାଇଲେ । ମୋଗଲ ଉଦାରତାର ଠିକ୍ ଉତ୍ତର ଦେଇଛନ୍ତି ଇଂରେଜମାନେ ! ମନେ ମନେ ହସିଲେ ଚନ୍ଦନ ହଜୁରୀ । ବାହାଦୁର ଶାହାଙ୍କୁ ଇଂରେଜମାନେ ବର୍ମାର ରେଙ୍ଗୁନରେ ବନ୍ଦୀ କରି ରଖିଲେ । ସେହିଠାରେ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲା । ଜନ୍ମ ମାଟିରେ କବର ପାଇବା ଗୌରବ ତାଙ୍କୁ ଦିଆଗଲା ନାହିଁ ।

ବାହାଦୁର ଶାହାଙ୍କ କଥା ଭାବି ଚନ୍ଦନ ହଜୁରୀ ଦୀର୍ଘଶ୍ବାସ ଛାଡ଼ିଲେ । ବାହାଦୁର ଶାହା ଜଣେ କବି ଥିଲେ । କବି ଭାବରେ ତାଙ୍କ ନାମ ଜାପର । ଗୋଟିଏ ଉର୍ଦ୍ଦୁ କବିତାରେ ଜାପର କହିଛନ୍ତି-

“ଆରେ ଜାପର ହାତେ ତୋ ନାହିଁରେ

ତଳବାର

ଛାତିରେ ଆଉ ତୋ ବଳ ନାହିଁରେ

ପ୍ରାଣ ଶିକ୍ଷା ତୋର ଦରକାର ।

ନର ବୀର ସଂଗ୍ରାମୀ ! ପିଣ୍ଡରେ ରହିଛି

ଘେଡେଦିନ ପାଇଁ ତୋର ପ୍ରାଣ

ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନରେ ତଳବାର ନେଇ ମାଡ଼ି ଚାଲ

ମାଡ଼ିଚାଲ ଆସେ ଲକ୍ଷ୍ମନ ।”

ଝାନ୍ସୀ ରାଣୀଙ୍କ ଅଭୁଜା ସ୍ମୃତି ନେଇ ଚନ୍ଦନ ହଜୁରୀ ରାଜ୍ୟ ପରେ ରାଜ୍ୟ ଘୁରି ବୁଲିଲେ । କାନରେ ଶୁଭି ଯାଉଥିଲା ସେହି ମଧୁର ତାଙ୍କ ‘ଭାଇଜୀ’ । ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମହାପ୍ରସାଦକୁ ସାକ୍ଷୀ ରଖି ହଜୁରୀ ଏବଂ ଝାନ୍ସୀ ରାଣୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀବାଇ ଭାଇ-ଭଉଣୀ ହୋଇଯାଇଥିଲେ । ରକ୍ତ ସଂପର୍କଠାରୁ ବଳି ଥିଲା ଏ ସମ୍ବନ୍ଧ ।

ବିପ୍ଳବୀମାନଙ୍କ ସ୍ମୃତି ତର୍ପଣ କରିବା ଲାଗି ଚାଖି କେବଳ ବଞ୍ଚିଥିଲେ । ସେ ଯୁଦ୍ଧ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରାଣ ଦେଇଥିଲେ, ଯନ୍ତ୍ରଣାରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇଥାନ୍ତେ ବୋଲି ଭାବୁଥିଲେ । କାଲାକାଙ୍କର ରାଜା ଥିଲେ ଜଣେ ଜଗନ୍ନାଥ ଭକ୍ତ । ତାଙ୍କ ପାଖରେ ହଜୁରୀ ବହୁତ ଦିନ ରହିଥିଲେ ।

ଈ୍ରେଜ ସରକାରଙ୍କ ଆଖିରେ ଧୂଳି ଦେବା ପାଇଁ ପ୍ରଚାର କରାଯାଇଥିଲା ଯେ, ଚାଖିଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇ ଯାଇଛି । ଏହି ସମ୍ବାଦ ଚାରିଆଡ଼େ ବ୍ୟାପିଗଲା । ଚାଖିଙ୍କ ପତ୍ନୀ ସୁନ୍ଦରମଣି ବିଧବା ହେଲେ । ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ରକୁ ନେଇ ତାଙ୍କର ଡହଳ ବିକଳ ହେବା ସାର ହେଲା । ଗୋରା ସରକାରଙ୍କର ଘୋଷଣା ବାହାରିଲା । ଯେଉଁମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ମଣିଷ ମାରିବା ପ୍ରମାଣ ନାହିଁ, ସେମାନେ କ୍ଷମା ପାଇଲେ । କାଲାକାଙ୍କର ରାଜାଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ଅନୁସାରେ ହଜୁରୀ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ ପୁରୀରେ । ଗଜପତି ଦିବ୍ୟସିଂହ ଦେବ ବୀର ଚନ୍ଦନ ହଜୁରୀଙ୍କୁ ସ୍ୱାଗତ ଜଣାଇଲେ । ଗଜପତିଙ୍କୁ ଈ୍ରେଜମାନେ କୋପ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖୁଥିଲେ । ମଣିଷ

ମାରିବା ଅପରାଧରେ ତାଙ୍କୁ ସାରା ଜୀବନ ଜେଲ ଦଣ୍ଡ ଦିଆଯାଇ
କଳାପାଣି ପଠାଗଲା । ଏଥିରେ ଖୁବ୍ ଦୁଃଖ ପାଇଲେ ଚାଖି ଖୁଣ୍ଟିଆ ।

ପୁରୀରେ ଚାଖି ଖୁଣ୍ଟିଆଙ୍କ ବିଚାର ହେଲା । ମଣିଷ ମାରିଥିବା
ପ୍ରମାଣ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ତାଙ୍କୁ ନଜର ବନ୍ଦୀ କରାଗଲା । ନିୟମ କରାଗଲା
ଯେ, ସେ ପୁରୀ ବାହାରକୁ ଯାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ପ୍ରତିଦିନ ତାଙ୍କୁ
ଥାନାରେ ହାଜିର ହେବାକୁ ପଡୁଥିଲା ।

ସୁନ୍ଦରମଣି ଏଥରକ ସଧବା ହେଲେ । ମାଇପେ ଡର
ବୋଲିଲେ —

“ନଈରେ ବାଳିଆ ଚହଟିଲା

କଜଳ ସିନ୍ଦୂର ନାଆଲୋ ରାଣ୍ଡ

ପୁଣି ଚାଖିଆ ଲେଉଟିଲା ।”

ଚାଖି ଖୁଣ୍ଟିଆ ପୁରୀ ବାହାରକୁ ଯାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କୁ
ସାମାନ୍ୟ ପେନ୍‌ସନ୍ ମିଳୁଥିଲା । ଦିନେ ଟ୍ରେଜେରୀରେ ପେନ୍‌ସନ୍ ପାଇଁ
ସେ ହଜରାଣ ହେଲେ । ଏହା ଚାଖିଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ବାଧୁଲା । ସେ କହି
ପକେଇଲେ, “ପ୍ରମାଣ ସିନା ନାହିଁ, ଏ ହାଜତରେ କେତେ ସାହେବଙ୍କୁ
ଚିପିଛି । ତୁମକୁ ଚିପିବାକୁ କେତେ ବେଳ ।” ଏହି କଥା ଶୁଣି ଟ୍ରେଜେରୀ
ବାବୁ ପେନ୍‌ସନ୍ ପାଇଁ ଚାଖି ଖୁଣ୍ଟିଆଙ୍କୁ ଆଉ ହଜରାଣ କରି ନାହାନ୍ତି ।

ଏବେ ଚାଖିକ ହାତରେ ଆଉ ଖଣ୍ଡା ନଥିଲା । ଝାନ୍ସୀ ରାଣୀ
ଯୁଦ୍ଧରେ ବଳି ପଡ଼ିସାରିଥିଲେ । ନାନା ସାହେବ ଓ ତାନ୍ତିଆ ଟୋପି
ଜୀବନ ଦେଇ ସାରିଥିଲେ । ଚାଖିକ ଆଖିରୁ ଲୁହ ଝରୁଥିଲା । ସେ
ଜଗନ୍ନାଥକୁ ଚାହିଁ ନିଜେ ଲେଖିଥିବା ଜଣାଶୁଣି ଗାଉଥିଲେ -

“ଧୃଷ୍ଣାମାଜ ବୁଢ଼ା ଦୁର୍ଲ୍ଲଭା ରାହୁ

ଚଣ୍ଡାଳ ଗ୍ରାସୁଅଛି ଚାହୁଁ ଚାହୁଁ ।

ଭଣ୍ଡାରେ ଖଣ୍ଡା ନାହିଁ କି ମଣିମା

ଗଣ୍ଡାକର ଦିଶୁ ନାହିଁ ମହିମା ହେ ।

ହଣ୍ଡା ମୋ ଯାଉଛି ପାଟି ହେ

ଥଣ୍ଡା କର ଜ୍ଞାନର କୃପାଦଳ ବର୍ଷି

ମୋ ଚିତ୍ତ ଚାତକ ପାଟି ହେ ।”

ଚାଖି ଖଣ୍ଡା ଛାଡ଼ି କଲମ ଧଇଲେ ଜଣାଣ ରଚନା କରି ସେ
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଆଗରେ ନିଜ ପ୍ରାଣର ବ୍ୟଥା ଗାଇଲେ -

“ମନ୍ଦର ଧର ନୀଳଗିରି ବାସୀ

କନ୍ଦର ବାସୀ ପ୍ରାୟେ ଅଛି ବସି

ପନ୍ଦର ନେତ୍ର ଆଶା ପୁରନ୍ଦର

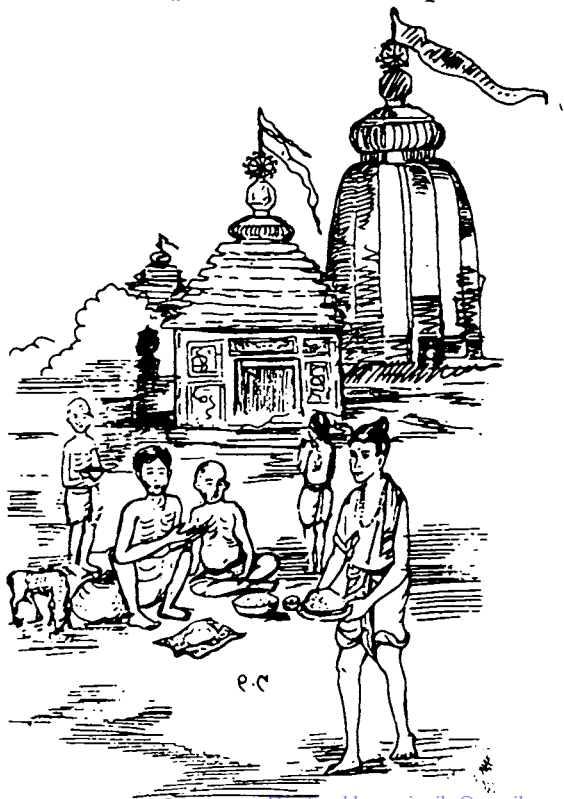
ଚନ୍ଦନ କରନ୍ତି ଯେଉଁ ପୟର ହେ

ଛନ୍ଦ ଛାଡ଼ ଦେବରାଜ ହେ,

ନନ୍ଦ ନନ୍ଦନ ଶ୍ରୀ ଚରଣାରବିନ୍ଦେ

ଚନ୍ଦନ ହଜୁରୀ ଭଜେ ।”

ଚାଣି ଖୁଣ୍ଟିଆ ନଜରବନ୍ଦୀ ଭଳି ରହିଲେ । ସେ ପ୍ରତିଦିନ
କଲେକ୍ତରଙ୍କ ଅଫିସକୁ ଯାଇ ଜଣେ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟକୁ ଦେଖା କରି

ମନ୍ଦିରକୁ ଯାଉଥିଲେ । ପୁରୀ ରାଜନୀତିର ଥିଲା ଶୂନ୍ୟ । ରାଜା ଦିବ୍ୟସିଂହ
 ଦେବକୁ କଳାପାଣି ଦଣ୍ଡ ହୋଇଥିଲା । ଆଶ୍ୱାମାନର ସେହି କଳାପାଣି
 ଜେଲରେ ସେ ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିଥିଲେ । ବୀର ଶ୍ରୀ ଗଜପତି
 ନବକୋଟି କର୍ଣ୍ଣାଟୋତ୍ତଳ ବର୍ଗେଶ୍ୱର ପ୍ରତାପୀ ରାଜାଙ୍କ ଜୀବନର ଏହି
 ହେଲା ଶେଷ ପରିଣତି । ଦିବ୍ୟସିଂହଙ୍କ ରାଜୁତିବେଳେ ନଅଙ୍କ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ
 ପଡ଼ିଥିଲା । ଏହି ସମୟରେ ଲୋକେ ପୋକମାଛି ପରି ମରି ଯାଉଥିଲେ ।
 ପୁରୀକୁ ଆସୁଥିବା ନଅକିଆ ଭିକାରୀ ଦଳକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ
 ଚାଖି ଖୁଣ୍ଟିଆ ଅଣ୍ଟା ଭିଡ଼ିଥିଲେ ।

ଚାଖି ଖୁଣ୍ଟିଆ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ “ବଡ଼ ଶୃଙ୍ଗାର” ବେଶ ବେଳେ
 ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଚାହିଁ ଦୁଃଖରେ ଗାଉଥିଲେ —

“ଚାଖିଆ ରହି ଦୂରେ ଚିନ୍ତଇ ନେତ୍ର ଛିରେ

ଯେ ବେଶ ବଡ଼ ଶୃଙ୍ଗାରକୁ

ଚିନ୍ତିବା ମାତ୍ରେ ମନ ଶୀତଳ ପ୍ରାଣ ଯେସନ

ବରଷା ନାମେ ଧନକୁ ରେ ପାପ ନେତ୍ର ।

ରାଧା ନାମେ ଅଙ୍କିତ ମହାଭାବ ଜଡ଼ିତ

ରଚନା ଅଟେ ଅପ୍ରାକୃତ

ରେ ପାପ ନେତ୍ର ।

ଖଣ୍ଡୁଆ ତଳେ ରଖି ଏକ୍ ଆରେକେ ଦେଖି

ନୀଳାଦ୍ରି କେଶରୀ ମଣନ୍ତି

ଶୟନ ସୁଖ ସାର ଏ ବେଶ ମନୋହର

ପିନ୍ଧିଣ ସୁଖେ ପହୁଡ଼ନ୍ତି

ରେ ପାପ ନେତ୍ର ।

ମୋ ନେତ୍ର ପଟେ ଲାଗି ହେଉ ନିରଦ ସୁଖୀ

ଚନ୍ଦନ ହଜୁରୀ ଭଣତି

ରେ ପାପ ନେତ୍ର ।”

ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଡାକିବା ଛଡ଼ା ଆଉ କିବା ଉପାୟ ଥିଲା ତାଙ୍କର ?
ଶେଷ ଜୀବନରେ ସବୁ ସାହା ଭରସା ହରାଇ ତାଙ୍କ ମନ ହାହାକାର
କରୁଥିଲା । ନିରାଶ ହୋଇ ସେ କଳାଠାକୁରଙ୍କ ଆଗରେ ଜଣାଣ
କରୁଥିଲେ —

“ଦେଶୀ ଭଙ୍ଗା ପକ୍ଷୀ ପରାୟେ ହୋଇ

ତାଙ୍କ ବିନୁ ଗତି ଅନ୍ୟଥା ନୋହି ।”

ଚାଖି ଖୁଣ୍ଟିଆ ଆଜି ନାହାନ୍ତି । ଏହି ମାଟିରେ ଜନ୍ମୀ ରାଜଗୁରୁ,
ବକ୍ସି ଜଗବନ୍ଧୁ, ସୁରେନ୍ଦ୍ର ସାଏଙ୍କ ଭଳି ବୀର ପୁରୁଷ ଜନ୍ମିଥିଲେ ।
ମାତୃଭୂମିର ଟେକ ରଖିବା ପାଇଁ ଲଢ଼େଇ କରି ସେମାନେ ଜୀବନ
ଦେଇଥିଲେ । ଚାଖି ଖୁଣ୍ଟିଆ ସେହି ମାଟିର ସନ୍ତାନ ।

ଓଡ଼ିଆ ବାଣୀ ଚାଖି ଅସମ୍ଭବକୁ ସମ୍ଭବ କରିଥିଲେ । ପ୍ରବଳ ପ୍ରତାପୀ ଇଂରେଜଙ୍କୁ ଭୟ ନଥିଲା ତାଙ୍କର । ଆଜିର ଓଡ଼ିଆ ପୁଅ ଏଇ ବୀରକୁ ମନେ ପକେଇ ନିର୍ଭୀକ ହେଉ । ଜଗନ୍ନାଥ ଯାହାର ସାହା, ତା'ର ଭୟ କ'ଣ ? ଏଇ କଥା ମନରେ ରଖି ଚାଖି ଖୁଣ୍ଟିଆ ଦିନେ ଅନ୍ୟାୟ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅଣ୍ଟା ଭିଡ଼ିଥିଲେ । ଜଗନ୍ନାଥ ଦେଶର ପୁଅମାନେ ଆଜି ଏତିକି ମନେ ପକାନ୍ତୁ ।

***